

Georg Kühlewind Alapítvány

Százötödik hírlevél

Alapítványunk 105. hírlevelében szövegválogatást olvashatnak **Gustav Januch Beszélgetések Kafkával** című könyvéből, melyet e sorok írója készített. Januch 17 évesen találkozott először Kafkával. Később író, fordító, zeneszerző lett. Németül és csehül publikált. A *Beszélgetések Kafkával* legismertebb műve, melyet 1951-ben jelentetett meg német nyelven a Frankfurt am Main-i Fischer Verlag. Magyarul a Gondolat Kiadó adta ki 1972-ben – **Tandori Dezső** fordításában. A könyvet 2008-ban a Kairosz Kiadó változatlan szöveggel újból megjelentette.

Fenyő Ervin

*

Gustav Januch

(1903-1968)

Beszélgetések Kafkával

Tandori Dezső fordítása

(Válogatott részletek)

1920 márciusának vége felé egy este apám azt mondta a vacsoránál, látogassam meg másnap az irodájában. „De öltözz fel rendesen. Meglátogatunk valakit.”

Amikor másnap nem sokkal dél előtt beállítottam a Munkás-Baleset-biztosító Intézet harmadik emeleti irodájába, apám tetőtől talpig végig mért, kinyitotta íróasztala középső fiókját, elővett egy zöld mappát, melyen kalligrafikus betűkkel ez állt: Gustav – letette maga elé és hosszan nézett engem.

– Ne félj – mondta –, nem szidás jön. Úgy szeretnék beszélni veled, mintha a pajtásod lennék. Felejtsd el, hogy az apád vagyok, és hallgass meg. Tudom, hogy verseket írsz.

– Hogyan jöttél rá?

– A hatalmas összegű villanyszámlánkból. Láttam, hogy késő éjszakáig ég a szobádban a villany. Tudni akartam, mivel foglalkozol. Figyelni kezdtelek. Láttam, hogy írsz, és amit írsz, összetéped, vagy szégyenkezve rejtetted a pianínó alá. Egy délelőtt, amikor iskolában voltál, megnéztem, mi az. Egy fekete borítójú füzet volt, ez volt ráírva: *Tapasztalatok könyve*. Rájöttem, hogy ez a naplód. Félretettem. Nem olvastam bele.

– De a verseket?... – 17 éves voltam, ha csak hozzám ért valami, felségsértésnek éreztem.

– Nos, a verseket igen. Meg akartam ismerkedni a munkáddal. Néhány versed kimondottan tetszett. De szerettem volna róluk egy hozzáértő ember véleményét hallani.

Leírtam – és itt az irodában legépeltem őket. A te dolgaidról akartam véleményt hallani, ezért adtam oda őket dr. Kafkának: mondja meg, mit szól hozzájuk.

– És ki ez a dr. Kafka? Még soha nem beszéltél róla.

– Max Brod barátja. Neki ajánlotta egyik könyvét. *Tycho Brahe útja Istenhez* – ez a címe.

– Hát akkor ez Kafka, az *Átváltozás* szerzője! – kiáltottam. – Fantasztikus elbeszélés. Te ismered őt?

Apám bólintott.

– Itt dolgozik a jogi osztályon.

– És mit mondott a dolgaimról?

– Dicsérte őket. Először azt hittem, udvariasságból. De aztán arra kért, hogy hozzam össze veled. Mondtam neki, hogy ma belátogatsz.

– Hát akkor!... Erről a látogatásról beszéltél!?

– Igen, igen...

Apám ezek után levitt a második emeletre, és ott egy elég nagy, szépen berendezett irodába, ahol két íróasztal állt egymás mellett. Az egyik mögött magas, karcsú férfi ült. Hátrafésült fekete haja volt, hajlott, éles orra, csodálatos szürkéskék szeme, fölötte feltűnően keskeny homlok, ajkán pedig keserédes mosoly.

– Hát akkor bizonyára ő az – mondta, köszönés helyett.

– Ő – mondta apám.

Kafka kezét nyújtott.

– Elöttem nem kell szégyenkeznie. Nekem is jó nagy a villanyszámlám.

Nevetett. Elfogódottságom eltűnt.

Ő tehát a titokzatos rovar, Gregor Samsa írója – gondoltam, és egy kis csalódást éreztem, hogy egy egyszerű, civilruhás embert látok magammal szemben.

Apám kiment. Kettesben maradtunk.

– Verseiben még túl sok a lárma – mondta Kafka. – Ez a fiatalság kísérőjelensége, a túláradó életerő bizonyítéka. Ezért ez a lárma is szép, habár semmi köze a művészethez. Ellenkezőleg! Zavarja a kifejezést. No de én nem vagyok kritikus. Inkább megítélendő vagyok magam is. Legfeljebb néző.

– És a bíró?

Kafka zavartan mosolygott.

– Bár én vagyok a törvényszolga is, a bírákat nem ismerem. Minden bizonnyal egészen jelentéktelen kis törvényszolga vagyok. Bármiféle bizonyosság nélkül. – Kafka nevetett. Vele nevettem, bár nem értettem egészen.

– Csak a fájdalom a bizonyosság – mondta Kafka nagyon komolyan. – Mikor szokott írni?

– Estéknként, éjszaka. Nappal csak ritkán. Zavar a fény, a gyár, a házak, a szemközti ablakok. A fény eltereli a figyelmemet.

– Talán bensőnk sötétjéről is eltereli... Jó, ha a fény győzedelmeskedik rajtunk... Ha nem lennének ezek a szörnyűséges, álmatlan éjszakák, képtelen lennék írni. Így azonban mindig sötét magánzárkámnak is tudatára ébrednek.

Nem ő maga-e az *Átváltozás*-beli boldogtalan rovar? – tűnődtem magamban. Örültem, amikor nyílt az ajtó és belépett apám.

*

Első sétánk Franz Kafkával a következőképpen végződött:

Körbe menve újra a Kinsky-palota elé értünk, amikor a Hermann Kafka cégtáblát viselő üzletből magas, jól megtermett férfi lépett ki sötétszínű felöltőben és csillogó keménykalapban. Megállt előttünk vagy ötlépésnyire, bevárt minket. Amikor három lépéssel közelebb értünk, erőteljes hangon azt mondta a kalapos férfi:

– Franz. Irány haza. Nyirkos a levegő.

Kafka furcsán halkra fogott hangon azt mondta:

– Az apám. Nagyon aggódik értem. A szeretet gyakran erőszak képében jelenik meg. Isten önnel. Megkeres majd, ugye?

Bólintottam. Franz Kafka elment anélkül, hogy kezet adott volna.

*

– Végre újra itthon! – üdvözöltem Kafkát, mikor visszatért vidéken élő sógoránál tett látogatásáról.

Kafka bánatosan mosolygott.

– Itthon? A szüleimnél lakom. Ennyi az egész. S bár van egy kis szobám, kétségtelen, ez azonban nem otthon, legfeljebb menedék, ahol nyugtalanságomat elrejtethetem, és az még inkább úrrá lehet rajtam.

*

A Husz emlékmű közelében azt mondta:

– Mindenki hamis felségjel alatt hajózik, egyetlen szó nem fedti az igazságot. Én például hazamegyek. De ez csak látszat. Valójában mi történik? Bebújok egy külön nekem rendszeresített börtönbe, melyet annál nehezebb elviselni, minthogy egy szokványos polgári lakáshoz hasonlít és – rajtam kívül – senkinek eszébe sem jutna azt állítani róla, hogy börtön. S ez egyben a kitörés minden lehetőségét is eltorlaszolja. Nem lehet széttörni a láncokat, mert – így, szemre – nincsenek is láncok. A fogság, szervezetét tekintve, megegyezik a megszokott, kiegyensúlyozott komfortos mindennapi átlagélettel. Minden azt a látszatot kelti, hogy megbízható anyagból készült és szilárd. Közben pedig az egész nem egyéb, mint egy lift, amelyben szakadékbba zuhanunk. A szakadékot persze nem látjuk. A morajlást azonban már most is hallhatjuk, ha behunyjuk a szemünk.

*

– Az emberek nagy többsége valójában nem is él – mondta Kafka nagyon nyugodtan. – Úgy tapadnak az élethez, mint egy korállállatka a szirthez. Csak az emberek még ezeknél a primitív élőlényeknél is sokkal nyomorultabbak. Nincs szilárd, a hullámveréssel dacoló sziklaszirtjük. Még saját mézszázuk sincs. Éppen csak valami maró epeváladékot bocsátanak ki magukból, mely aztán még gyengébbé és még magányosabbá teszi őket, hiszen elszakadnak egymástól. Mit lehet itt tenni? A tenger ellen tiltakozunk, mely ilyen tökéletlen lényecskéket egyáltalán megteremt? De hát akkor a saját életünk ellen tiltakozunk, hiszen mi magunk is ilyen nyomorult kis korállállatkák vagyunk. Nem tehetünk egyebet, mint hogy türelmesek vagyunk, s mi, mint a maró epeváladékot, mely kitörni vágya belőlünk, szó nélkül lenyeljük szépen. Ez minden, amit tehetünk, hogy ne kelljen szégyellni magunkat se az emberek, se önmagunk miatt.

*

Már nem emlékszem, milyen időközönként látogattam meg Franz Kafkát a Munkás Baleset-biztosító második emeleti irodájában. De egy valamire nagyon jól emlékszem: a testtartására. Fél vagy egy órával a hivatali idő lejárta előtt. Íróasztala mögött ült. Fejét hátra döntve, kinyújtott lábbal, keze hanyag tartásban az asztalon. Keskeny ajka körül tétova félmosoly, mely sokkal inkább valami messzi, idegen természetű öröm visszfénye volt, mintsem saját boldogságának felvillanása. Szemével mindig egy kicsit alulról nézett fel a szemben állóra. Olyan furcsán tartotta magát, mintha elnézést akarna kérni karcsú, nyúlánk természetéért. Egész alakja mintha azt akarná mondani: „Kérem, én teljességgel jelentéktelen vagyok. Igen nagy örömömről szolgál tehát, ha észre sem vesz.” Inkább fátyolosnak mondható bariton hangja volt, mégis bámulatra méltóan dallamos, bár sosem emelte fel különösképpen középfekvésből. Hangja, mozdulatai, pillantása – mind-mind a megértés és a jóság nyugalalmát sugározta.

Németül és csehül beszélt. De többnyire németül. Kemény akcentussal, ahogy a csehek általában. A csehek német akcentusa viszont más, náluk mintha darabokra töredezne a nyelv. Kafka beszéde azonban sosem keltette ezt a benyomást. Belső feszültség tette kissé szögletessé, mintha minden szava kő volna. Nyelve kemény felhangjait a pontosság, a szabatoság iránti vágy idézte elő. Beszédmódja kezéhez hasonlított. Erős, nagy keze volt, széles tenyere, karcsú, finom ujjai lapos, ásó formájú körmökkel, élesen tagolt, mégis igen kecses percekkel, csontozattal. Ha hangjára, mosolyára, kezére emlékszem, mindig apám mondása jut eszembe:

„Erő és félénk kifinomultság együttese, olyan erőé, mely éppen a kicsi dolgokat érzi a legnehezebbnek.”

*

Egy este, vacsoránál, apám Kafkáról ezt mesélte:

„Kafka maga a megtestesült türelem és jóság. Nem emlékszem, hogy valaha is lett volna miatta bármiféle konfliktus a hivatalban. Kedvessége mégsem a gyengeség vagy kényelmesség jele. Ellenkezőleg: Kafka kedvessége nem más, mint hogy az emberek iránti rendkívül helyénvaló, igazságos és ugyanakkor mégis megértő viselkedésével egész környezetére is önkéntelenül ugyanezt a magatartást kényszeríti rá. Az emberek igyekeznek az ő szája íze szerint beszélni, ha pedig semmiképpen nem tudnak egyetérteni véleményével, inkább hallgatnak, csak hogy ne kelljen neki ellent-mondaniuk. Ez egyébként gyakran megesik, lévén hogy Kafka nagyon sokszor képvisel egyéni, népszerűtlen, a hivatali gyakorlattól homlokegyenest eltérő nézeteket. A Baleset-biztosítási Intézetben nem is mindig értik meg őt.

Ennek ellenére szeretik. Valami különös szentet látnak benne, aki más, mint ők. De nagyon sokan mások is így látják Kafkát. Nemrégiben egy öreg segédmunkás, akinek egy építkezésnél a kőszállító lift összezúzta a bal lábát, azt mondta nekem: »Nem ügyvéd ez kérem, ez egy szent.« A segédmunkás csak jelentéktelen összegű rokkantnyugdíjat kapott volna az Intézetéről. Fellebbezett hát, de a fellebbezést nem fogalmazta meg jogilag szabatosan. Az öregember egészen biztos elveszti a pert, ha az utolsó pillanatban egy heves prágai ügyvéd fel nem keresi, aki aztán – anélkül, hogy a nyomorék öregtől egy fillért is elfogadott volna – szakszerűen kiigazította a fogalmazványt, s ekképpen győzelemre segítette a szegény öreg igazságos ügyét. Az ügyvédet – mint később megtudtam – Kafka kérte fel, igazította el és fizette is meg, s tette mindezt azért, hogy ő maga, a Munkás Baleset-biztosító Intézet képviselőjeként tisztességes játszmát játszhasson az öreggel szemben. És nem ez az egyetlen eset, melyet Kafka ekképpen intézett el. A hivatalban már el is terjedtek ezzel kapcsolatban mindenféle mendemondák. Vannak, akik csodálják Kafkát. Mások viszont azt mondják: rossz ügyvéd. Kafka számomra több egyszerű kollegánál. Szeretem őt. Épp ezért aggódom ezeknek az igazságtevő hadjáratainak a láttán. Az emberszeretet gyakran igen kockázatos vállalkozás; ezért is a legfőbb erkölcsi értékek egyike. Kafka zsidó, ugyanakkor azonban sokkal több keresztény felebaráti szeretetet él benne, mint drágalátos katolikus vagy protestáns hivatalnoktársainkban. Ezek a kollégák előbb-utóbb el kell szégyelljék magukat. Ez viszont nagyon könnyen mindenféle disznóságba torkollhat. Mert az emberek valamely hibájukat nagyon szívesen leplezik – még nagyobb hibával. Egy valamiben tetten ért hivatalnok, megtörténhet, kikotyog valamit Kafka igazságtevő hadjáratairól. Kafkának egy kicsit óvatosabban kellene talán gyakorolnia az emberszeretetet. Mondd ezt meg neki.”

*

Hárman álltunk a Munkás-Baleset-biztosító Intézet ablakában: Kafka, apám és én. Az utcán színes népviseletbe öltözött csoport menetelt zászlókkal, fúvószenére.

– Mit akarnak ezek az emberek a feudalizmus jobbágyrendszeréből rájuk maradt, elavult maskarákkal? – kérdeztem. – Ez mind a múlté.

– Láthatod, hogy azért mégiscsak él – mondta apám –, régi népi hagyomány.

Kafka mosolygott.

– Minden bálványimádás az.

– A nacionalizmusra gondol? – kérdeztem.

– Igen – bólintott Kafka. – Valláspótlék. Azok, akik itt vonultak, mint egy-egy bálványképet hordoznak magukban. Külsőre ez a bálványkép kicsinek, kezesnek látszik. Kedélyes sörözések közben gyúrták össze estéről estére. Szorongásból, érvényesülési vágyból. De azért egyszer még jaj lesz nekünk e madárijesztők jóvoltából, mert nincs falánkabb, mohóbb bálványok ezeknél a sörből-nyálból-újságpapírból gyúrt kis szennylidérceknél.

*

1921 májusában írtam egy szonettet, ami megjelent a *Bohemia* vasárnapi mellékletében. Kafka ezt mondta ezzel kapcsolatban:

– Ön a költőt úgy gondolja el, mint aki ugyan a földön jár, feje azonban felhőmagasban vész el. Ez természetesen nem egyéb, mint a kispolgári közhelyek világából származó mindennapi elképzelés. Titkolt, elfojtott vágyak fejeződnek ki benne, de csak a valóságtól elrugaszkodott illúzió formájában. Mert a költő valójában mindig sokkal törpebb és gyengébb,

mint a társadalmi átlagszint. Földi nehézségeit is sokkal intenzívebben, erősebben érzi a többiekénél. Dala a maga számára kiáltozás csupán. A művésznek a művészet kín, mely által felszabadul egy újabb kínra. A művész tehát nem óriás, hanem afféle így-úgy tarka madár, létezése ketrecében.

– Ön is? – kérdeztem.

– Én aztán egészen képtelen madár vagyok! – mondta Kafka. – Csóka, mert a „kavka” szó azt jelenti. A teinhofi szénkereskedőnek van egy csókája. Láttá már?

– Igen. Ott szaladgál mindig a bolt előtt.

– Igen, igen. Rokonom. Jobb sorsnak örvend, mint én magam. Igaz, lenyírták a szárnyát. Az én esetemben azonban ilyesmire még csak szükség sem volt, hiszen a szárnyaim eleve nyomorékok. Ezért aztán számomra nincsenek magasságok, messzeségek. Zavartan ugrálok az emberek között. Ők pedig a lehető legnagyobb gyanakvással kezelnek. Hisz mégiscsak veszedelmes madár volnék! Tolvaj. Csóka. De ez csak látszat. Valójában nincs érzékem a fényes dolgokhoz. Fényes, fekete tollaim sincsenek. Szürke vagyok. Hamuszürke. Csóka, mely arra vágya: bár tűnhetne el a kövek közt. No de csak tréfálok. Hogy ne vegye észre, milyen rossz napom van.

*

Ha a könyveire terelődött a szó, beszélgetéseink mindig nagyon rövidek voltak.

– olvastam *Az ítéletet*.

– Tetszett?

– Hogy tetszett-e? Szörnyű könyv.

– Ez igaz.

– Szeretném tudni, hogyan jött egyáltalán ilyen gondolatokra. A könyv ajánlása – F.-nek – bizonyára nem pusztán formalitás csupán. Könyvével mondani akart valamit *valakinek*. Nagyon kíváncsi lennék az összefüggésekre.

Kafka zavartan mosolygott.

– Illetlen voltam. Bocsásson meg.

– Nem kell mentegetőznie. Az ember azért olvas, hogy kérdezhessen. *Az ítélet* – egy éjszakám kísértete.

– Hogyan?

– Mondom, kísértet – ismételte el. Tekintete mereven a távolba szegeződött.

– De hát megírta, nem?

– Ezzel csupán leszögeztem a kísértet létét. És egyúttal védekeztem is ellene.

*

Kafka irodája közepes nagyságú, elég magas, egyszersmind azonban szorongató helység volt. Jobbféle ügyvédi irodák főnökeinek szobájára emlékeztetett. A berendezés is ezt a látszatot erősítette. Két feketére politúrozott szárnyas ajtaja volt, de csak az egyiket használták. Kafka irodájába az irattartókkal telezsúfolt, cigarettafüst- és porszagú folyosóról

lehetett belépni. A látogató kopogott, mire Kafka rövid, nem túl hangos „Tessék!”-kel válaszolt, míg hivatali- és szobatársa csaknem minden esetben az uraskodó-kelletlen „E-egen!”-t kiáltotta oda. Kafka mindig összerándult valahányszor csak felhangzott kollegája „E-egen!”-je. Mintha behúzta volna a nyakát, mintha ütéstől kéne tartania. Látszott rajta, hogy Tremmel szemben – így hívták a szobatársát – Kafkának gátlásai vannak. Ezért aztán meg is kérdeztem tőle:

– Beszélhetünk előtte? Nem besúgó?

Kafka a fejét rázta.

– Nem hiszem. Persze az ilyesfajta ember, aki ennyire reszket a pozíciójáért, adott körülmények között sok disznóságra képes.

– Fél tőle?

Kafka zavartan nevetett.

– Hát!... Hóhért szimatolhatunk bárkiben!

– Hogy érti ezt?

– Úgy, hogy manapság a hóhért tisztés, a szolgálati rend értelmében szép jövedelemmel járó hivatalnokállás. Miért ne rejtőzhetne titokban bármely tisztés hivatalnokban egy hóhér?

– De hát a hivatalnokok nem ölnek embert!

– Ó! Hátha mégis! Eleven, formálódni képes emberekből halott, változhatatlan aktaszámokat csinálnak.

Megértettem, hogy ezzel az általánosítással Kafka hivatali társa pontosabb jellemzése elől akart kitérni. Vagyis titkolni akarta a feszültséget, ami hivatali társával kapcsolatban évek óta átélt. Dr. Treml láthatóan tisztában volt Kafka ellenszenvével. Lekezelő, atyáskodó hangnemben beszélt vele, ajka körül nagyvilágian gunyoros mosoly játszott. Nem titkolta ellenszenvét Kafka látogatóit illetően sem. Engem különösen kitüntetett ellenszenvével. Amint meglátott, távozott a szobából. Kafka ilyenkor túljátszott egyértelműséggel lélegzetet vett. Mosolygott, de ezzel nem tudott félrevezetni. Treml maga volt a kínszenvedés számára. Ezért aztán így szóltam egyszer:

– Nehéz lehet egy ilyen szobatárssal.

– Szó sincs róla! – mondta Kafka, és kezével erőteljesen tiltakozott. – Egyáltalán nincs így. Treml nem rosszabb, mint a többi hivatalnok. Ellenkezőleg. Különb náluk. Nagy tudású ember.

– Talán épp ezzel akar kérkedni!

– Igen. Lehet. Sokan tesznek így, anélkül, hogy dolgoznának. Treml viszont valóban szorgalmas valaki.

– Nos, legyen. Dicséri – de közben egyáltalán nem szereti. A sok dicséréttel csak ellenszenvét akarja palástolni.

Kafka szemhéjai megremegtek. Én pedig a következőképpen egészítettem ki iménti megjegyzésemet:

– Treml az ön számára teljességgel idegenszerű jelenség. Úgy nézi, mint egy ketrecbe zárt, egzotikus állatot.

Kafka majdhogynem haraggal nézett a szemembe, halkan, visszafogott energiáktól eszelős hangon azt mondta:

– Téved. Nem Treml, én vagyok ketrecbe zárva.

– De hát ez érthető. Ez a hivatal...

Kafka félbeszakított.

– Nem csak itt, nem csak a hivatalban. Mindenütt. Örökösen magamban hordom rácsaimat.

Néhány másodpercig némán meredtünk egymásra.

Aztán belépett apám.

*

Amikor beléptem irodájába, láttam, hogy Kafka éppen apámmal áll az ablaknál. Köszöntem nekik, amit épp csak fejbólintással viszonzottak.

Kafka azt kérdezte apámtól:

– Azt tapasztalta tehát az alatt a rövid idő alatt, amíg a háborúban volt, hogy a katonáknak jobb soruk volt, mint a polgári lakosságnak?

– Igen – bólintott apám. – A seregben nem voltak olyan komoly élelmiszer gondok, mint a polgári lakosság körében. Kenyerünk mindig volt. A katonákról jobban gondoskodtak, mint a civilekről.

– Érthető – mondta Kafka. – A katonákba pénzt öltek. Állami befektetés hordozói voltak, törödni kellett velük. A civilek viszont csak emberek, akikre olyan keveset áldozott az állam, amilyen keveset csak lehet.

– Igen, igaza van – sóhajtott fel apám. – Ezt jól láttuk a barakkokban, ahol tifusz ütötte fel a fejét. Hála istennek, hogy ennek a szörnyűségnek vége.

– Nincs vége – mondta Kafka halkán. – A borzalom csak erőt gyűjt, hogy javított kiadásban nekivágjon újra.

– Új háborúra számít? – kérdezte apám és a szeme tágra nyílt. – Lehetetlen! Nem jöhet új világháború!

– Miért ne? – kérdezte Kafka színtelen hangon, és közben mélyen apám szemébe nézett. – Ez csak óhaj, amit mond. Vagy talán az a meggyőződése, hogy ez a háború volt az utolsó a világon?

Apám hallgatott. – Nem, ezt nem mondhatom – válaszolta végül. – Igaza van. Ez csak óhaj volt.

– Érthető óhaj – mondta Kafka, anélkül, hogy apámra nézett volna. – Ember-inflációban élünk, amikor civilek pusztulása jövedelmezőbbnek tűnhet, hisz olcsóbbak, mint a katonák meg az ágyúk.

– Ennek ellenére sem hiszem, hogy háború lesz. Az emberek többsége nem akarja.

– Az nem számít – felelte Kafka lemondóan. – A többség nem számít. Hiszen a többség mindig csak azt teszi, amit számára előírnak. Ha valaki számít, hát kizárólag az egyén, aki

szembefordul az árral. Csakhogy manapság ilyen „egyének” nincsenek. Ez az emberfajta a saját kényelem-igénye révén számolta fel önmagát. Nyomorultul pusztulunk el mindannyian, hacsak minden egyén sürgősen le nem hajigálja magáról erkölcsi szennyesét.

*

Helyettes állást kaptam egy moziban. Harmóniumon kellett játszanom előadásonként 20 koronáért. Első heti bérem kézhezvétele után szép sötétbarna bőrbe beköttem Kafka három elbeszélését – az *Átváltozást*, az *Ítéletet* meg *A fűtőt* –, a könyv fedelére a könyvkötő arany csipkebokrot nyomott díszítésül, alatta – ugyancsak arannyal – ott állt a finoman rajzolt név: Franz Kafka. És amikor legközelebb bementem hozzá, a táskámban ott bújta már a könyv, alig vártam, hogy átnyújthassam neki.

– Mi ez? – kérdezte csodálkozva.

– Ez az első heti bérem.

– Nem kár érte?

Nézegette egy pár pillanatig az aranyozást, belelapozott a könyvbe, aztán láthatóan kedvetlenül elmé tette az asztalra. Épp rá akartam kérdezni, mi nem tetszik neki a könyvön, amikor rájött a köhögés. A roham elmúltával kezét mosott, majd kéztörölés után megjegyezte:

– Ön túlbecsül engem. Bizalma agyonszorít. – Aztán visszaült íróasztalához, kezét halántékához szorítva így szólt: – Nem vagyok égő csipkebokor. Egyáltalán: nem vagyok láng.

Felkiáltottam:

– Ilyesmit nem szabad mondania. Ez igazságtalanság! Számomra ön tűz, fény és meleg!

– Nem, nem! – felelte fejét rázva. – Ön téved. Irkafirkáim nem érdemelnek bőrkötést. Ezek csak az én személyes rémlátásaim. Nem szabadna még nyomtatásban sem megjelenniük. El kellene égetni, meg kellene semmisíteni valamennyit. Nincs semmi, de semmi jelentőségük.

Indulatos lettem.

– Ki mondta ezt önnek? Talán a jövőbe lát? Ezek csak szubjektív érzések! Az ön irkafirkái pedig, már ahogy nevezi őket, holnapra talán már a világ roppant nagyjelentőségű hangjaként szólnak! Ki tudná ezt itt és ma megmondani? – Szégyelltem hevességemet, halkán folytattam. – Emlékszik mit mondott nekem a Picasso-kiállításon? Azt mondta, hogy a művészet tükör, mely – mint egy rosszul beállított óra – sietni szokott. Talán az is, amit ön ír, a jövő tükre csupán!

– Kérem, nagyon kérem, hagyja ezt! – mondta Kafka, és két kezével eltakarta a szemét.

– Bocsásson meg! Nem akartam felizgatni. Ostoba vagyok!

– Nem, nem – dehogy ostoba. Igaza van. Bizonyára igaza van. Ezért nem tudok semmit befejezni. Visszariadok az igazságtól. De tehetünk-e egyáltalán másképp? – Előrehajolva, halk, fojtott hangon folytatta. – Ha nem tudunk segíteni, hallgassunk! Reménytelenségével senkinek sem szabad embertársai állapotát tovább rosszabbítani. Ezért kell megsemmisíteni az én összes irkafirkámat. Nem vagyok fény. Zsákutca vagyok.

– Én ezt nem hiszem! – mondtam őszinte meggyőződéssel. – És ha így lenne, akkor is nagy érdem, ha megmutatjuk embertársainknak, mi a zsákutca. Bizonyára mások is haladnak arra, amerre ön.

– Nem, nem... gyenge vagyok és fáradt. – mondta Kafka, és ingatta a fejét.

– Ott kellene hagynia a hivatal! – mondtam csendesen.

– Igen, ott kellene hagynom. El akartam rejtőzni az íróasztal mögött, és csak gyengességemet fokozta ez is. – Kafka leírhatatlan fájdalmas mosollyal nézett rám. Aztán lehunyta a szemét. Örültem, amikor meghallottam, hogy az ajtón valaki kopog.

*

Miként apámtól megtudtam: Franz Kafka 14 évet, vagyis majdnem fél emberöltőt töltött el ebben a hivatalban. 1908. július 30-án állt munkába segédhivatalnokként, és 1922 július 1-jén ment nyugdíjba saját kérésére, főtitkári beosztásban. Svátekne, aki Kafka irodájában is meg a mi lakásunkban is takarított, azt mondta nekem:

– Kafka doktor úr csendesen, feltűnés nélkül távozott, akár egy egérke. Ugyanúgy tűnt el, ahogy sok-sok éven át élt a Baleset-biztosító Intézetben. Nem tudom, ki takarította ki végül az íróasztalát: a szekrényben csak Kafka doktor úr esőkabátja lógott; mindig akkor vette fel, ha váratlan eső jött. Sose láttam nála esernyőt. A kabátot az egyik hivataloszolga vitte el. Hogy aztán Kafka doktor úrnak vitte-e, vagy magának – nem tudom. Az üres szekrényt vízzel-szappannal mostam ki. Az íróasztalon ott maradt egy régi, hosszúkás alakú üvegtál, benne két ceruza, egy toll. Amellett állt egy szép, kék-arany teáscsésze, és egy hozzá illő csészealj. Treml doktor úr, aki ott volt, mikor takarítottam, azt mondta: „Tüntesse el innen ezeket a kacatokat!” Az üvegtál Kafka doktor úr munkaeszközeihez tartozott. A csészéből gyakran ivott tejet, néha teát.” Hazavitem hát, Treml doktor úr szavaival élve, a kacatokat.

Svátekne lakókonyhájában ültünk. A takarítóasszony e szavaknál odalépett konyhaszekrénye vitrinjéhez, elővette Kafka hátrahagyott „kacatjait”, gondosan letörölgette őket egy kendővel, aztán óvatosan odarakosgatta elém az asztalra.

– Tegye el ezeket a dolgokat, fiatalúr. Maga nagyon szerette Kafka doktor urat. Tudom én azt. Ne is mondjon semmit. Nagyon rendes volt magához, amikor magának igazán szüksége volt rá. Azt hiszem, jó helyen lesz a fiatalúrnál a csésze, amelyből Kafka doktor úr inni szokott.

Így is lett csakugyan. A kis porcelán csésze elkísért életem legkülönbözőbb helyzeteibe, lakásaiba. Használni azonban sose használtam. Nem lettem volna képes arra, hogy ajkammal illessem peremét, melyet Franz Kafka illetett.